

DE ANGST VOOR FIXATIE

(kort verslag van de inleiding van Rein Bloem)

Doelstelling van elk onderwijs is verruiming van levensmogelijkheden en op-ruiming van vooroordelen. Daarom moeten we in de opvoeding niet alleen 'opbouwen' maar ook 'afbreken'. (Niets is hinderlijker dan te zeggen dat krietiek opbouwend moet zijn.) Opvoeding wil niet zeggen: beter maken. Even onzinnig is het om te denken dat je slechter wordt of kunt worden.

Mensen zijn bevooroordeeld. Onze taak is ze dit te laten inzien, daarna het vooroordeel af te breken en dan de betrekkelijkheid van het nieuwe vooroordeel te laten onderkennen. Ons onderwijs moet daarom niet gericht zijn op fixatie, maar op een voortdurende verandering. Lezen is één aspect van deze doelstelling.

De gangbare handboeken voor Nederlandse literatuurgeschiedenis staan stikvol vooroordelen en zijn dus onbruikbaar. Ze zijn tevens onbruikbaar omdat men alleen teksten zou moeten aanbieden die produktief zijn, d.w.z. teksten waar anno-nu wat aan te beleven valt.

Ook de gebruikte chronologie is onzinnig. Literatuur moet gegeven worden vanuit een dubbel perspectief: een lijn naar nu, een lijn van nu terug; In dit licht is slechts één methode bruikbaar nl. Raamwerk met variatiedeel-tjes door Drop, Van Gestel en Steenbeek, uitgave Wolters-Noordhoff. Hierin wordt o.m. duidelijk dat literatuurlessen niet in één kader horen, maar door de diverse talen en cultuurvormen heen moeten lopen.

Literatuur is een bijzondere vorm van taalgebruik. Dat bijzondere is te herkennen en te beschrijven. In de eerste klas van de middelbare school kunnen we de kinderen al confronteren met bijzonder taalgebruik door b.v. bepaalde verhalen en strips te vergelijken. Is een tekst bijzonder of niet? We kunnen dit bewust aan het licht brengen. Hiervoor moeten niet alleen semantische close-reading methodes gebruikt worden, een semiologische aanpak is geëigender.

Aansluiting bij Chomsky.

De term literatuur raakt ook in literaire kringen in onbruik. Taal dient geplaatst te worden in het taalproduktiviteitsproces en zo dragen taal- en (als bijzondere vorm van taal:) literatuuronderwijs bij aan het proces van bewustwording.

Het bijzondere van literair taalgebruik is alleen te beleven als de leerlingen en docenten ook voortdurend actief bezig zijn met taal als materiaal. De les-situatie moet per definitie open zijn. De functie van de leraar moet zijn die van een gespreksleider, niet meer, niet minder.

Vele opleiders zijn onvoldoende geïnformeerd over elkaars lessen. Het moet mogelijk zijn een informatiepool per school te stichten, zodat de lessen van de leraar Frans, Duits, Engels, Nederlands en Geschiedenis in een zinvol geheel komen en informatie uitgewisseld wordt. Literatuur kan niet losgemaakt

worden van cultuur in ruimere zin. Er is over het algemeen onvoldoende kennis van algemene literatuurwetenschap. Cursussen voor deze docenten zijn dringend nodig. De leraar moet alle grenzen kunnen laten vallen. In de discussies moet de hele persoonlijkheid van de leraar meespelen. Hij moet alle vrijheid hebben zichzelf te ontplooien.

Deze revolutie van het onderwijs is voor velen zeer pijnlijk. Bloem zelf heeft de machteloosheid en wanhoop gezien bij mensen die wel wilden maar niet konden.

De poging machteloosheid en wanhoop niet te fixeren, maar mobiel te houden, is b.v. terug te vinden in een gedicht als Arnold van Brescia, de leerling van Abelard en naamgever van de vaganten (Aernoutsbroeders), de drop-outs van de middeleeuwen. (Dit gedicht is hiernaast opgenomen).

Arnold van Brescia

Ik maakte het dus mee,
van Abelard en Heloyse,
leerde veel en hield van hen.

Toen het kapot ging,
hij ontmand in het klooster,
zij in het klooster zonder man.

Hij voorgoed genezen was,
een boek schreef, er voor in stond,
dat verboden werd.

Een ander klooster in,
tegen de monniken van leer trok,
bijna vergiftigd werd.

Onmenselijke brieven schreef
waar zij maar nauwelijks in geloofde:

om antwoord smeekte, het vergeten kon,
hymnen, predikaties van zijn hand
en die voor lief zou nemen-

Hij weer een boek,
dat verboden en verbrand werd,
het opgaf, stierf.

Toen ik voor arme klerken sprak,
het niet zo goed meer wist,
opnieuw begon en verder kwam.

Naar Rome ging, op straat
de republiek verkondigde,
verbannen werd en gehangen werd.

Toen mijn nabestaanden,
Aernoutsbroeders, clerici vagantes,
door Europa zwierven, en ook schreeuwden.

Rein Bloem

Discussie

In hoeverre draagt literatuuronderwijs bij tot het bereiken van het onderwijsdoel?

Alles kan ertoe bijdragen elk vak en iedere situatie, en literatuur is daar één van. Het literatuuronderwijs moet vooral niet vastgelegd worden op een bepaald uur; het kan vallen onder tekstbehandeling, bij een gesprek, kranteberichten e. d.

Bijzondere vormen van taalgebruik hebben behalve een inhoudelijke ook een vormelijke kant. Literatuur is niet belangrijker dan andere vormen van taalgebruik, een reclametekst b.v. Zo'n tekst beantwoordt aan wetten; daarom is het zinvol dergelijke teksten te onderzoeken evenals de taal van kranten met een grote oplage. Zo kunnen we twee hoofdsoorten teksten leren typeren: die met een mobiele en met een statische taaluiting.

Kan iemand met bepaalde vooroordelen nog wel lesgeven?

Natuurlijk kun je niet eisen dat iemand met een vaste mening die verandert; je kunt het wel betreuren. Mobiliteit is geen norm, maar een aanval op een bepaalde situatie. Er zijn reeksen formules die de bedoeling hebben vast te leggen, niet in beweging te houden. Bovendien is het niet waar, dat eerst de primaire levensbehoeften bevredigd moeten zijn voor men zich voor ideologieën openstelt.

Hoe zouden we nu concreet op de middelbare school literatuuronderwijs moeten geven?

Zolang de literatuurlijst er gehandhaafd blijft, moeten we het examenprogramma snel afwerken; daarna kunnen we echt literatuuronderwijs geven. Mensen confronteren met taalsituaties is veel wezenlijker. Vanaf de eerste klas moeten we de leerlingen een grote verscheidenheid aan taalsituaties aanbieden: strips, vervolgverhalen e. d.; zelf verhalen laten schrijven, sprookjes, fabels en de structuren ervan leren ontdekken. Zo komen we tot een typologie van voorkomende taalsituaties.

Een vastgelegd programma houdt in, dat we alleen maar dit of alleen maar dat doen, terwijl we moeten openstaan voor de actualiteit. Men moet een flexibel model maken dat een groot aantal taalsituaties kan genereren. Er is veel meer tijd nodig voor het omgaan met taal; binnen die tijd valt ook literatuuronderwijs, maar dan niet als afzonderlijk vak.

Hoe is de houding gemiddeld?

Bij vernieuwing, losmaken van vooroordelen, kan men ruwweg drie groepen mensen onderscheiden. Zij die zich bij voorbaat afsluiten: "Voor mij hoeft het niet." Aan de andere kant staan zij die daadwerkelijk naar het nieuwe overgaan. En dan is er nog de middengroep: mensen die er wel begrip voor hebben

maar niet tot stellingname komen. Een revolutie wordt geabsorbeerd door dit gemiddelde; deze groep blijkt in de praktijk een enorme zuigkracht te hebben. De leraar moet echter trachten de zaak gaande te houden.

LEKKER LUI KUNNEN LEZEN IS EEN VERDIENSTE

Ger van den Bosch

Uitgangspunt

De belangrijkste boeken in de basisschool zijn leerboeken, maar de meest waardevolle boeken in het leven van de volwassene zijn dat beslist niet. Een opmerkelijk verschijnsel waaraan niet zonder meer voorbijgegaan mag worden.

Het leerboek: de almacht uit onmacht

De idee dat het mogelijk en noodzakelijk is "allen alles te leren", zal nog maar door weinig leerkrachten worden aangehangen. Het klassikale onderwijs-systeem werkt echter in de hand, dat we allen weliswaar niet alles, maar wel hetzelfde trachten te leren. Het systeem functioneert bij de gratie van de uniforme leersituatie, de uniforme leerstof en het uniforme leermiddel bij uitstek, het leerboek. Dit systeem staat in dienst van de idee allen alles (wat in de leerboeken staat) te leren. En zo zijn we verstrikt geraakt in ons eigen systeem, zo sterk zelfs, dat we alle nietleerboeken zijn gaan wantrouwen. Deze boeken heten al gauw niet "nuttig" te zijn, de kinderen leren er niets van, ze verspillen hun kostbare tijd op school; de school is om te leren en leren is kennis vergaren uit speciale leerboeken. Van deze definitie zullen leerpsychologen wel even opkijken, maar in de school heeft de "meester" het laatste woord.

Al met al is er een hoogst merkwaardige situatie ontstaan. Alle normaal be-gaafde kinderen moeten krachtens de leerplichtwet naar de lagere school. Dat deze kinderen grote individuele verschillen vertonen is bekend, doch dit feit wordt genegeerd. En zo kan het gebeuren dat het kind te horen krijgt dat het wel naar school moet gaan, maar dat het niet aan de eisen voldoet. De leerling verkeert in een hopeloze situatie, waarin hij buiten zijn schuld is terechtgekomen en waaruit hij zich niet kan bevrijden.

Als we niet bereid zijn de school aan te passen aan het kind, maar volharden in onze pogingen het kind aan te passen aan het schoolsysteem, blijven we het kind onrechtvaardig behandelen.

Vanuit het kind gezien

Kinderen maken in de tijd dat ze op de basisschool zitten een zeer gecompliceerd groeiproces door.